

The Ambivalence of Virtual Space: A Qualitative Study on Childbearing Decisions in Media Representations in Isfahan

Sahar Rezaei

Department of Sociology, University of Yazd, Yazd, Iran

Ali Ruhani *

Department of Sociology, University of Yazd, Yazd, Iran

Abbas Askari-Nodoushan

Department of Anthropology & Demography, University of Yazd, Yazd, Iran

Maliheh Alimondegari

Department of Anthropology & Demography, University of Yazd, Yazd, Iran

Abstract

In light of the continued decline in fertility rates and its far-reaching demographic implications, this study explores the role of virtual space in shaping couples' decisions toward childlessness and single-child families. Utilizing a qualitative approach grounded in Strauss and Corbin's systematic methodology of grounded theory and employing theoretical sampling, thirty in-depth interviews were conducted between March and August 2024 with participants aged 28 to 45. The sample comprised one partner from 15 voluntarily childless couples (married for at least three years) and one partner from 15 single-child couples (whose child was at least five years old), all of whom had made a conscious decision to limit childbearing. Data collection was conducted through semi-structured

* Corresponding Author: aliruhani@yazd.ac.ir

How to Cite: Sarfaraz, M., Sarfaraz, M., Sarfaraz, M. (2026). The Ambivalence of Virtual Space: A Qualitative Study on Childbearing Decisions in Media Representations in Isfahan, *Journal of New Media Studies*, 11(44), 287-328. DOI: 10.22054/nms.2026.86315.1849

interviews, and the analytical process followed three stages of open, axial, and selective coding. The study's findings were organized into 85 conceptual codes, 19 subcategories, 9 main categories, and one core category. The central phenomenon emerging from the analysis is the "ambivalence of virtual space." The causal condition identified was the interaction between virtual space and lifestyle changes. Accumulated concerns represented the contextual conditions, and ineffective policymaking functioned as the intervening condition. Strategies included susceptibility to virtual influence, resistance to virtual influence, and disregard for others' opinions. The resulting consequences were identified as a qualitative perspective on childbearing and the prioritization of daily life over parenthood. The core category—"childbearing attitudes and preferences shaped by virtual immersion"—was constructed from the main categories. In modern society, the rapid expansion of virtual space has significantly contributed to the rise in public awareness. This growing awareness, in turn, has amplified the role of rationality in individual decision-making processes, including those concerning childbearing. Given the dualistic—both constructive and detrimental—impacts of virtual space on personal life, the appropriateness of its usage is inherently subjective. Thus, the key to avoiding being overwhelmed by virtual space lies in maintaining a central, reflective stance toward it.

Extended Abstract:

Introduction

In recent decades, Iran has witnessed a sharp decline in fertility rates, falling below replacement levels and raising concerns about future demographic stability. Despite numerous pro-natalist policies, including the "Family and Youth Population Support Law" passed in 2021, fertility rates continue to decline, especially in urban centers such as Isfahan. This persistent demographic shift has prompted researchers to explore the socio-cultural and psychological drivers behind low fertility intentions, with particular attention to the growing influence of digital media.

This study aims to investigate how virtual space—particularly social media—shapes the childbearing decisions of voluntarily childless and one-child couples in Isfahan. The theoretical framework integrates the theory of planned behavior and diffusion of innovations,

focusing on how attitudes, social norms, and perceived behavioral control are influenced by digital content. Social comparison, consumerist lifestyles, and exposure to alternative family models online are hypothesized to influence couples' decisions toward low fertility.

Research Method

This qualitative research is grounded in the interpretive paradigm and uses Strauss and Corbin's systematic grounded theory methodology. The study involved in-depth, semi-structured interviews with 30 participants—15 voluntarily childless individuals and 15 individuals from one-child families, all of whom had been married for at least three years and had made conscious decisions regarding their fertility.

Participants, aged 28 to 45, were selected through theoretical and purposive sampling to capture diverse perspectives until theoretical saturation was achieved. Most respondents were women, partly due to their central role in reproductive decisions and greater willingness to participate in interviews. Interviews were conducted over five months (March to August 2024), each lasting between 40 and 90 minutes.

Transcripts were analyzed through three levels of coding: open coding (extraction of meaningful units), axial coding (organizing categories based on relationships), and selective coding (identifying a central phenomenon). Lincoln and Guba's criteria ensured trustworthiness, including credibility (member checks), dependability (audit trail), and confirmability (peer debriefing). Ethical considerations such as informed consent, confidentiality, and voluntary participation were strictly observed.

Findings

The analysis yielded 85 concepts, 19 subcategories, 9 core categories, and one central phenomenon: "Ambivalence of Virtual Space in Shaping Childbearing Attitudes and Preferences." The categories were integrated into a paradigm model composed of causal conditions, intervening conditions, contextual conditions, strategies, and consequences.

Causal Conditions: The role of virtual space in transforming lifestyle and value systems emerged as a key driver. Respondents reported increased exposure to social comparisons, conspicuous consumption,

and unrealistic portrayals of parenthood, which contributed to anxiety and hesitation regarding childbearing.

Contextual Conditions: Accumulated concerns—ranging from economic pressure to parental responsibilities and childrearing challenges—formed the backdrop against which fertility decisions were made. Participants expressed heightened anxiety about their ability to meet modern childrearing standards, often fueled by digital portrayals of ideal parenting.

Intervening Conditions: Structural and policy-related inadequacies (e.g., lack of support systems, economic instability, and ineffective pro-natalist policies) undermined the motivational effects of pro-natalist campaigns. Respondents perceived such efforts as disconnected from their lived realities.

Central Phenomenon: The central finding is the "Ambivalence of Virtual Space"—a dual influence in which virtual media simultaneously raises awareness and rationality in decision-making but also fosters fear, social pressure, and anxiety. While some participants resisted these influences through critical media literacy, many reported internalizing harmful narratives.

Strategies: Three key strategies were identified:

1. **Susceptibility to Media Influence:** Participants reported adopting media-influenced ideals (e.g., luxury parenting, pet substitution for children, glamorization of childlessness).
2. **Resistance to Media Narratives:** Some participants consciously resisted online narratives, emphasizing personal agency and contextual decision-making.
3. **Indifference to External Opinions:** A few participants dismissed both digital and social pressures, choosing to base their decisions solely on pragmatic and financial realities.

Consequences: Two main outcomes were observed:

1. **Qualitative Perspective on Parenting:** A shift from quantity to quality of parenting, with participants emphasizing optimal upbringing over having multiple children.
2. **Prioritization of Everyday Life Needs:** Many couples prioritized lifestyle stability and economic security over

expanding their families, viewing childbearing as an optional rather than essential life goal.

Discussion and Conclusion

The study underscores the complex interplay between modern digital culture and reproductive decision-making. Unlike earlier generations, today's couples operate within a hyperconnected world that amplifies individualism, consumerism, and comparative anxieties. Virtual space, particularly social media, serves as both an informer and a manipulator—offering access to knowledge and alternative lifestyles while simultaneously generating pressure and unrealistic expectations.

Findings align with the theory of planned behavior, highlighting how attitudes (e.g., fear of insufficient resources), subjective norms (e.g., social pressure against having more children), and perceived behavioral control (e.g., lack of confidence in parenting amidst digital chaos) shape fertility intentions. Additionally, digital celebrities and influencers have emerged as new opinion leaders, subtly reshaping norms through lifestyle content and subliminal messaging.

A critical insight is the two-sidedness of virtual media. On one hand, it facilitates rational, informed decisions—helping couples assess parenting responsibilities with more clarity. On the other hand, it creates deterrents via curated comparisons, rising expectations, and fear of failure. These findings echo global studies on media-induced lifestyle shifts, such as those conducted in Ukraine, Poland, and Nigeria, where media exposure influenced family planning behavior.

Moreover, despite extensive governmental efforts to promote childbearing, the structural disconnect between policy and everyday reality—exacerbated by media narratives—has limited policy impact. Participants consistently reported that national incentives failed to address foundational issues such as job security, educational quality, and urban infrastructure. Consequently, media influence has filled the void left by weak social policy.

This study offers nuanced insight into how virtual space mediates fertility decisions among urban Iranian couples. It reveals that the impact of digital media is not unidimensional but deeply ambivalent—facilitating empowerment while also propagating fear, social comparison, and disengagement from traditional reproductive norms.

Policy implications are clear: any strategy aimed at increasing fertility must integrate media literacy, digital well-being, and socio-

economic reform. Rather than relying solely on exhortative campaigns, interventions must address structural inequalities and foster environments in which childbearing is both desired and feasible.

Future research should explore the longitudinal effects of digital exposure on family formation, with attention to gendered experiences and evolving norms. Comparative studies across cities and cultures may further contextualize these findings and refine intervention strategies.

Ultimately, this study emphasizes that navigating digital modernity requires equipping couples with both critical tools and tangible supports—bridging the divide between awareness and action, between online ideals and offline realities.

Keywords: Childbearing, Voluntarily Childless Couples, One-Child Families, Virtual Space, Grounded Theory, Isfahan.

دوسویگی فضای مجازی؛ مطالعه‌ای کیفی از مسئله فرزندآوری در بازنمایی‌های رسانه‌ای در شهر اصفهان

گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

سحر رضائی

گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

علی روحانی *

گروه مردم‌شناسی و جمعیت‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه
یزد، یزد، ایران

عباس عسکری ندوشن

گروه مردم‌شناسی و جمعیت‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه
یزد، یزد، ایران

ملیحه علی‌مندگاری

چکیده

با توجه به استمرار کاهش باروری و پیامدهای گسترده و دامنه‌دار آن در افق آینده، این مطالعه به بررسی نقش فضای مجازی در جهت‌دهی تصمیم زوجین به بی‌فرزندگی و تک‌فرزندگی پرداخته است. برای این منظور، با استفاده از رویکرد کیفی و روش‌شناسی نظریه زمینه‌ای با رهیافت نظام‌مند استراوس و کربین و نمونه‌گیری نظری، ۳۰ مصاحبه عمیق در بازه زمانی فروردین تا مرداد ۱۴۰۳، با مشارکت کنندگان در بازه سنی ۲۸-۴۵ سال صورت گرفت. مصاحبه‌ها با ۱۵ زوج بی‌فرزند (یکی از زوجین) که حداقل ۳ سال از ازدواجشان می‌گذرد و ۱۵ زوج تک‌فرزند (یکی از زوجین) که یک فرزند بالای ۵ سال دارند و به‌طور ارادی تصمیم به تک‌فرزندگی گرفته‌اند، انجام شد و تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. گردآوری داده‌ها از طریق مصاحبه‌های عمیق و تحلیل آن‌ها براساس کدگذاری‌های باز، محوری و گزینشی صورت گرفت. یافته‌های پژوهش در قالب ۸۵ مفهوم، ۱۹ مقوله فرعی و ۹ مقوله اصلی و یک مقوله هسته سازمان‌دهی شد.

مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری رشته جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران در دانشگاه یزد است.

* نویسنده مسئول: aliruhani@yazd.ac.ir

پدیده مرکزی برآمده از تحلیل‌ها، «دوسویگی فضای مجازی» است. بر پایه یافته‌ها، شرایط علی، مسئله فضای مجازی و سبک زندگی می‌باشد. دغدغه‌های انباشته شرایط زمینه‌ای است و شرایط مداخله‌گر نیز ناکارآمدی سیاست‌گذاری‌ها است. استراتژی‌ها شامل تلقین‌پذیری از فضای مجازی، مسئله اثرناپذیری از فضای مجازی و بی‌توجهی به نظر اطرافیان و پیامدها شامل کیفی‌نگری در فرزندآوری و اولویت‌زدگی روزمره بر فرزندآوری می‌باشند. مقوله هسته «نگرش‌ها و ترجیحات فرزندآوری در احاطه فضای مجازی» از مقوله‌های اصلی بر ساخت شد. در جامعه مدرن، فضای مجازی و گسترش آن یکی از عواملی است که باعث افزایش آگاهی شده و افزایش آگاهی موجب تعین عقل در تصمیم‌گیری‌ها از جمله در فرزندآوری شده است.

کلیدواژه‌ها: فرزندآوری، زوجین بی‌فرزند و تک‌فرزند، فضای مجازی، نظریه زمینه‌ای، شهر اصفهان.

مقدمه

فرزندآوری به عنوان یکی از مهم‌ترین رخداد‌های جمعیتی کشور از حوزه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی تأثیر می‌پذیرد؛ اما تبیین درجه و چگونگی اثرگذاری هر کدام از این حوزه‌ها و اولویت‌گذاری آن‌ها، در کنار ظرفیت‌های ساختاری دارای اهمیت است. همواره شناخت زمینه‌های تمایل به فرزندآوری می‌تواند مهم ارزیابی شود. به‌طوری‌که فرزندآوری در رابطه عمیق با آگاهی‌ها و نگرش‌های زنان و مردان به مسئله فرزندآوری تعیین می‌شود.

در سال‌های اخیر تحولات جمعیت‌شناختی چشمگیری در دنیا رخ داده است و می‌توان گفت یکی از مهم‌ترین این تغییرات، کاهش باروری در تمام دنیا بوده است. به موازات این تحولات، جمهوری اسلامی ایران نیز تغییرات گسترده‌ای را تجربه کرده است (نعمتیان و نوغانی دخت بهمنی، ۱۴۰۰: ۱۵۳). برآوردهای اخیرتر بر پایه آمارهای ولادت ثبت شده توسط سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۴۰۳)، شواهدی از استمرار باروری پایین در ایران به دست می‌دهد.

کاهش باروری به زیر سطح جانشینی و تداوم آن در دهه‌های اخیر، نگرانی‌هایی را در رابطه با بازتولید جمعیت ایران (سرای، ۱۳۹۴) و پیامدهای آن در حوزه عمومی و نیز در سطح سیاست‌گذاری برانگیخته است. در همین راستا، قانون «حمایت از خانواده و جوانی جمعیت» به منظور تغییر در روند رشد جمعیت و ترمیم ساختار سنی جمعیت به تصویب رسیده است. تصویب این قانون باهدف حمایت از نهاد خانواده، فرزندآوری و ازدیاد جمعیت جوان کشور در آبان ۱۴۰۰ انجام شد. باوجود تصویب و اجرای سیاست‌های تشویقی فرزندآوری، به استناد نتایج پژوهش‌ها، سیر نزولی باروری همچنان استمرار یافته و تلاش‌ها برای متوقف و معکوس نمودن مسیر کاهشی آن، با موفقیت چندانی توأم نبوده است (افشانی و همکاران، ۱۴۰۱؛ شمس قهفرخی و همکاران، ۱۴۰۰؛ رازقی نصرآباد و عسکری ندوشن، ۱۴۰۴).

در دوران معاصر، تحولاتی در ساختارهای کهن جوامع پدید آمده است به‌طوری‌که

عقاید و نگرش‌های متفاوتی را نسبت به گذشته خلق کرده و این امر به بازتعریف هویت انسانی و اجتماعی زنان و مردان منتهی می‌شود (ایمان و همکاران، ۱۳۹۲؛ احمدی و همکاران، ۱۳۸۹). در دهه‌های گذشته به دلایل متعددی میل به فرزندآوری در میان خانواده‌ها زیاد بوده است؛ اما هرچه به زمان حال نزدیک‌تر شده‌ایم، تعداد خانواده‌های تک‌فرزند و بی‌فرزند افزایش یافته است. برخی بر این باورند که تغییر سبک زندگی و تسلط گفتمان فردگرایانه و مصرف‌گرایانه و تقویت دنیاگرایی و رفاه‌جویی و تجمل‌خواهی در بین خانواده‌ها، زمینه را برای کاهش تمایل به فرزندآوری فراهم کرده است. از سوی دیگر مطالعات (شمس‌قهرخی و همکاران، ۱۴۰۱؛ علیم‌رادیان و همکاران، ۱۴۰۱؛ عسکری‌ندوشن و رازقی نصرآباد، ۱۴۰۲) نشان می‌دهند که سبک زندگی امروز و عواملی چون سطح تحصیلات و سواد زنان، افزایش مشارکت اجتماعی، امکان یافتن شغلی مناسب، شناخت مسائل بهداشتی و روش‌های پیشگیری از بارداری و افزایش خواسته‌ها در افراد، با سطح بالای باروری و تعداد فرزند زیاد در تضاد است و تعداد بیشتر کودک را مانعی جهت نیل به اهداف ازجمله در جهت رسیدن به سطح بالاتر رفاه می‌دانند؛ بنابراین با توجه به تداوم روند باروری پایین در کشور و افت میزان‌های باروری به زیر سطح جانشینی، برخورد کارشناسی بر پایه شناخت علمی در رابطه با موضوع فرزندآوری اهمیت اساسی دارد.

در این راستا، مطالعه حاضر، تلاشی است هدفمند برای فهم دقیق‌تر از کنش‌های فرزندآوری زوجین در شهر اصفهان، به عنوان یکی از مراکز شهری بزرگ کشور که هم‌اکنون باروری پایینی را تجربه می‌کند. بر پایه منابع داده‌ای موجود، اصفهان، در زمره استان‌هایی است که سطح باروری پایین‌تری از میانگین کشوری دارد و براساس آخرین برآورد مرکز آمار ایران (۱۴۰۰) در این استان، میزان باروری کل به ازای هر زن کمتر از ۱/۵ فرزند است. پیش‌بینی می‌شود که سطح باروری در شهر اصفهان به عنوان مرکز این استان، حتی پایین‌تر از برآورد مذکور باشد (شمس‌قهرخی و همکاران، ۱۴۰۱: ۹؛ رضایی و همکاران، ۱۴۰۳). همچنین مرور آمارهای ولادت ثبت‌احوال استان اصفهان در بازه

زمانی ۱۴۰۲-۱۳۹۰ نشان می‌دهد که تعداد سالانه ولادت‌های ثبت‌شده از تقریباً ۷۵ هزار ولادت در ابتدای دوره مذکور به حدود ۸۵ هزار تولد در سال ۱۳۹۴ افزایش و سپس در سراسری کاهش قرار می‌گیرد و تا پایان دوره به نزدیک ۵۲/۵ هزار ولادت کاهش می‌یابد. به ترتیب برای هر یک از سال‌های ذکرشده در فوق، شاخص میزان خام ولادت (CBR) نیز از ۱۶ در هزار به ۱۷/۴ در هزار افزایش و سپس به ۱۰ در هزار تنزل می‌یابد. دیگر آمارهای ثبت‌احوال کشور نشان می‌دهد که برای سال ۱۴۰۲، میانگین سنی مادران در زمان تولد اولین فرزند در کل کشور برابر با ۲۷/۳ و در استان اصفهان برابر با ۲۹/۱ بوده است که حکایت از تأخیر بیشتر فرزندآوری در استان اصفهان به سنین بالاتر دارد. در واقع، استان اصفهان، پس از استان‌های تهران و البرز (با ارقام ۳۰/۴ و ۲۹/۳)، سومین استانی است که در سطح کشور، بیشترین تأخیر سنی را در فرزندآوری مادران، (براساس شاخص میانگین سن مادران در زمان تولد اولین فرزند) تجربه می‌کند (سازمان ثبت‌احوال کشور، ۱۴۰۳).

امروزه همان‌طور که با پیشرفت و گسترش فناوری و استفاده از شبکه‌های اجتماعی روبه‌رو هستیم، اینترنت و فضای مجازی تأثیر به‌سزایی در زندگی جاری ما دارد، به‌طوری‌که با فراگیر شدن شبکه‌های اجتماعی و تأثیر غیرقابل‌انکار آن بر ابعاد گوناگون زندگی، آسیب‌شناسی این مقوله در زمینه کاهش فرزندآوری حائز اهمیت است. بر مبنای آنچه گذشت این پژوهش در پی پاسخ به این مسئله است که چگونه بسترهای شکل‌دهنده تصمیم‌های فرزندآوری زوجین تحت تأثیر برهمکنش عوامل متعدد اجتماعی و فرهنگی در حوزه فضای مجازی، سلبریتی‌های مجازی و چشم و هم‌چشمی‌ها و دیدن ظاهر زندگی دیگران، باعث ترس از فرزندآوری در زوجین می‌شوند؟ و نهایتاً چگونه فرایند تصمیم‌گیری زوجین در مورد فرزندآوری در خانواده را شکل می‌دهد؟.

پیشینه پژوهش

مطالعات مختلفی در زمینه کم‌فرزندی و عوامل مؤثر بر کاهش تمایل به فرزندآوری انجام شده است؛ اما در این مطالعه به تحقیقاتی که در حوزه نقش رسانه‌ها در تغییر رفتارهای باروری انجام شده است، اشاره می‌شود. برخی بر این باورند که افزایش دسترسی به رادیو،

تلویزیون و رسانه‌های چاپی در کشورهای در حال توسعه می‌تواند به‌طور مؤثری بر رفتار افراد تأثیر بگذارد. پارلاتو^۱ (۱۹۹۰) می‌گوید کمپین رسانه‌ای که خوب طراحی شده، با ایجاد تغییر در افکار عامه^۲ در ایجاد محیط اجتماعی مطلوب برای رفتار موردنظر مؤثر است. پیوترو^۳ و همکاران (۱۹۹۰) می‌نویسند که رسانه‌ها ابزار قدرتمندی هستند، نه تنها برای اینکه آگاهی ایجاد می‌کنند، بلکه چون خواست و تمایل مردم برای اطلاعات بیشتر را برمی‌انگیزند و تلاش آن‌ها برای استفاده از اطلاعات در رفتارهایشان را نیز تسهیل می‌کنند. رسانه‌ها به‌غیر از تبلیغات ساده برای تغییر اندازه خانواده، از رویکرد «سرگرمی - آموزشی» نیز برای کمک به برنامه‌ریزان در ایجاد تغییرات جمعیتی استفاده می‌کنند، به این معنا که رسانه‌های جمعی با استفاده از عناصر سرگرمی، مانند آواز و درام، پیام موردنظر را به منازل هدایت می‌کنند. فرض حاکم در اینجا این است که مردم رفتارهایی را که نقش مدل‌ها اجرا می‌کنند سریع‌تر می‌پذیرند. لذا، «استفاده از سرگرم‌کننده‌های عامه‌پسند و مورداحترام ابزارهای کارآمدی برای وادار کردن مردم به اقتباس رفتار جدید به شمار می‌روند» (اجاق و عباسی شوازی، ۱۳۹۷: ۱۴۰-۱۴۱؛ کینساید^۴ و همکاران، ۱۹۹۶). مطالعات نشان می‌دهند که در کشورهای در حال توسعه بین رسانه‌های جمعی و تنظیم خانواده رابطه زیادی وجود دارد. مثلاً برتراند و همکاران (۱۹۸۷) در گواتمالا و پیوترو و همکاران (۱۹۹۰) در نیجریه رابطه قوی بین در معرض پیام‌های تنظیم خانواده قرار گرفتن و رفتار پیشگیری از باروری را نشان می‌دهند. بانکول^۵ (۱۹۹۴: ۱۳) نشان می‌دهد که رابطه مثبت قوی بین در معرض پیام رسانه‌ها قرار گرفتن و قصد استفاده از روش‌های پیشگیری وجود دارد. همچنین او به این نتیجه رسیده که در معرض تبلیغات رسانه‌ای راجع به اندازه خانواده قرار گرفتن، به‌طور مثبتی با استفاده از روش‌های پیشگیری و تمایل به داشتن فرزندان کمتر رابطه دارد. (بانکول، ۱۹۹۴: ۲۲). در ایران هم استفاده از رسانه‌ها موجب مراجعه بیشتر به مراکز بهداشتی برای استفاده از روش‌های پیشگیری از بارداری شده است

1 Parlato

2 Popular Opinion

3 Piotrow

4 Kincaid

5 Bankole

(اجاق و عباسی شوازی، ۱۳۹۷: ۱۴۱).

شمس قهفرخی (۱۴۰۳) با استفاده از رویکرد تحلیل گفتمان به تحلیل محتوای برنامه‌های ترکیبی تلویزیون در بازه زمانی ۱۳۹۹ تا خرداد ۱۴۰۳ پرداخته است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که فضای تک‌گفتمانی در خصوص فرزندآوری بر رسانه ملی حاکم است. این بدان معناست که رسانه ملی به‌طور غالب و یک‌جانبه بر اهمیت و ضرورت افزایش فرزندآوری تأکید دارد و این گفتمان را به‌عنوان تنها گفتمان مشروع و مطلوب به مخاطبان ارائه می‌دهد. این رویکرد یک‌جانبه، اگرچه ممکن است در کوتاه‌مدت بر نگرش‌های بخشی از جامعه تأثیر بگذارد، اما در بلندمدت می‌تواند منجر به مقاومت یا بی‌تفاوتی مخاطبان نسبت به این موضوع شود.

عبداللهی و رحیمی (۱۳۹۶) با تحلیل شبکه‌های اجتماعی و شناسایی مقولاتی چون فرسایش روزافزون اعتماد نهادی، سوء مدیریت جمعیت فعلی، احساس ناامنی روانی نسبت به آینده فرزندان، عدم انسجام و ثبات در سیاست‌های افزایش فرزندآوری، تغییر نگرش‌ها، تغییر بر کیفیت به‌جای کمیت و مادی‌گرایی افراطی می‌گویند که تغییر نگرش و رفتار مردم نقش پررنگ‌تری در نهادینه شدن فرزندآوری پایین در جامعه دارد.

آقایاری و همکاران (۱۳۹۵) با مطالعه کیفی پدیده کم‌فرزندگی در میان زنان شهر تبریز نشان داده‌اند که برساخت رسانه‌ای کم‌فرزندگی در جهت جا انداختن سیاست‌های کنترلی جمعیت نقش اساسی داشته است. در عمل رسانه‌ها، مستقیم یا غیرمستقیم با جا انداختن الگوی خانواده هسته‌ای و کم‌فرزند غربی از طریق برنامه‌ها، فیلم‌ها و سریال‌های تلویزیونی یکی از مهم‌ترین عوامل زمینه‌ساز در پذیرش الگوی کم‌فرزندگی بوده‌اند.

همچنین تحقیقاتی در دیگر کشورها صورت گرفته است که به چند مورد از آن‌ها

اشاره می‌شود:

اموکپای و براون^۱ (۲۰۲۱) به نقشی که عوامل سبک زندگی در مسائل باروری ایفا می‌کنند، پرداختند. در این بررسی تأثیر منفی عوامل سبک زندگی قابل تغییر مانند رژیم‌های غذایی غنی از چربی، تأخیر در فرزندآوری/سن تشکیل خانواده، سیگار کشیدن،

1 Emokpae & Brown

سوء مصرف الکل، رفتار جنسی، اضطراب/افسردگی و ادراک/باورها با باروری مرتبط است. استرس متعاقب آن رفتارهای اجتماعی مانند مصرف بیش از حد الکل و کافئین، استعمال دخانیات، سوء استفاده از مواد مخدر/ داروهای تفریحی را تشدید می‌کند که خطر ابتلا به بیماری‌های مقاربتی و عفونت منجر به ناباروری را افزایش می‌دهد؛ بنابراین، آموزش بهداشت باروری بیشتر برای ایجاد آگاهی لازم از علل ناباروری مورد نیاز است و اهمیت درمان لقاح آزمایشگاهی به عنوان وسیله‌ای برای بچه دار شدن نوزادان طبیعی پیشنهاد می‌شود.

سوبوتکا^۱ و همکاران (۲۰۱۱) در مطالعه‌ای نشان دادند اثر بی اطمینانی اقتصادی بر رفتار و نیت باروری با توجه به جایگاه اجتماعی، به ویژه سطح تحصیلات، متفاوت بوده است، به طوری که افراد بیشتر تحصیل کرده غالباً رفتار اجتناب از خطر را در پیش می‌گیرند. درآمد پایین و ناکافی، کاهش ساخت و ساز مسکن و کمتر در دسترس بودن وام‌های کمک کننده باعث نایاب شدن مسکن برای زوجین جوان تر گشته و این مسئله در کشورهایی که دارا بودن مسکن شخصی را به عنوان پیش زمینه‌ای برای والدین شدن در نظر می‌گیرند احتمالاً اثر منفی بر نیت باروری داشته باشد.

پرلی هریس^۲ (۲۰۰۸) در مطالعه باروری پایین در اوکراین تأکید کرد بی ثباتی‌های سیاسی که منجر به آنومی‌های اجتماعی و شکست در هنجارهای اجتماعی شده از عوامل اساسی کاهش باروری به سطوح پایین است. اوکراین یک جامعه تحصیل کرده است که در آن پدر و مادر ایده کیفیت بچه را ارتقاء داده‌اند. اوکراینی‌ها نه به دلیل اینکه شرایط ملزومات فرزندآوری را ندارند، بلکه به دلیل اینکه کنترلشان را بر محیط اطرافشان از دست داده‌اند، نمی‌خواهند بچه دیگری به دنیا بیاورند. در واقع تأخیر یا پرهیز از فرزندآوری بیش از اینکه یک پاسخی به نگرانی‌های مادی باشد، یک واکنش روان شناختی به شرایط آنومیک و بی اطمینانی اجتماعی است. اوکراین بالاترین نرخ‌های طلاق را در سال ۲۰۰۰ در جهان داشته است. این سطوح بالای طلاق، بی اطمینانی ازدواجی را افزایش داده و

1 Sobotka

2 Perelli-Harris

به‌نوبه خود احتمال داشتن فرزند بیشتر را به‌شدت محدود کرده است. به‌ویژه اینکه بسیاری از طلاق‌ها در سال‌های اولیه ازدواج رخ می‌دهد، ازاین‌رو بی‌ثباتی ازدواج و استرس و اضطراب در مورد ثبات ازدواج منجر به تأخیر فرزندآوری شده است.

با بررسی مطالعات انجام‌شده، مطالعه حاضر در امتداد مطالعات پیشین در این زمینه قرار می‌گیرد و دستاوردهای پژوهشی این حوزه را روزآمد می‌کند. درواقع این پژوهش سعی می‌کند به بررسی نقش فضای مجازی در جهت‌دهی تصمیم زوجین به بی‌فرزند و تک‌فرزند پروردازد و شواهد و بینش‌های بیشتری در مورد رفتارها و تصمیم‌های فرزندآوری زوجین در شهر اصفهان ارائه نماید.

چارچوب مفهومی پژوهش

در پژوهش حاضر از رویکرد پارادایمی تفسیری و روش‌شناسی کیفی استفاده شده است؛ بنابراین بررسی نظریه‌های مرتبط با موضوع نه باهدف نظریه‌آزمایی، بلکه باهدف ارتقا حساسیت نظری تحقیق انجام شده است همچنین، برخی از مؤلفه‌های نظریه‌ها و دستاوردهای مطالعات پیشین، راهنمای اصلی برای هدایت مطالعه حاضر در میدان تحقیق بوده است.

تصمیم برای فرزندآوری، طی فرایندی عقلانی - احساسی رخ می‌دهد. احساسی از نظر تعلق‌خاطر زوجین نسبت به یکدیگر و نقشی که گزینه در این میان دارد. عقلانی از این نظر که فرد به موقعیت، تغییر موقعیت و شرایطی که فرزند متولدشده در آن رشد خواهد کرد، توجه می‌کند. در ایران، به‌ویژه پس از طرح سیاست افزایش باروری تلاش شده تا از طریق رسانه‌ها بر این فرایند تأثیر گذاشته شود. ترویج این سیاست‌ها را می‌توان اشاعه نوآوری هم دانست که در مرحله اجرا تحقق نیافته است. توضیح آنکه «تصمیم نوآوری» (سورین و تانکارد، ۱۳۸۸: ۳۱۴) فرایندی پنج مرحله‌ای شامل آگاهی، اقناع، تصمیم، اجرا و تثبیت است. از نظر راجرز که نظریه اشاعه نوآوری را ارائه کرده، پیش از تصمیم برای قبول یا رد نوآوری، شخص با نوآوری مواجه و از آن شناخت کسب می‌کند و در او نگرشی نسبت به نوآوری موردنظر شکل می‌گیرد؛ اما این نظریه هم به وجوه

مختلف تصمیم توجه نکرده و هم نگاهی کلی به دو مرحله اقناع و آگاهی داشته است. به نظر می‌رسد که نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده^۱ می‌تواند برای فرا رفتن از این دو موضوع مفید باشد (اجاق و عباسی شوازی، ۱۳۹۷: ۱۴۳).

نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده با در نظر گرفتن وجه عقلانی فرایند تصمیم به فرزندآوری، به فرایندهای اجتماعی - روان‌شناسانه مؤثر در تصمیم به بچه‌دار شدن یا نشدن توجه دارد. نسخه جدیدتر و اصلاحی نظریه، عمل بخردانه است که هر دو نظریه در کارهای فیشباین و آیزن توسعه و تکوین یافته است (آیزن^۲، ۱۹۹۱؛ فیشباین و آیزن^۳، ۱۹۷۵). (این الگوهای نظری بر تحلیل ارتباط میان نگرش‌ها و رفتارها متمرکز شده است. براساس نظریه عمل بخردانه افراد بیشتر در تصمیم به انجام دادن یک رفتار معین، منطقی عمل می‌کنند هرچند ترجیح‌های خود را در نظر می‌گیرند؛ بنابراین مهم‌ترین تعیین‌کننده رفتار، قصد و نیت‌های رفتاری افراد است و تعیین‌کننده اصلی نیت‌های رفتاری نیز نگرش افراد درباره نتیجه (مثبت یا منفی) انجام دادن رفتار و هنجارهای ذهنی وابسته به رفتار است که براساس رد و تأیید انجام دادن رفتار از سوی دیگران مهم و یا میزان همنوایی با گروه مرجع شکل می‌گیرد (فیشباین و آیزن، ۱۹۷۵). اصل اساسی در تئوری رفتار برنامه‌ریزی شده این است که انتظارات فعلی بهترین پیش‌بینی کننده کنش‌ها و رفتارهای آینده است (آیزن، ۱۹۹۱). طبق این نظریه، تصمیم به داشتن یا نداشتن فرزند با سه عامل تعیین می‌شود:

اول) نگرش نسبت به رفتار یا باورهای رفتاری^۴ یعنی پیامدها و نتایج مثبت و منفی مورد تصور از داشتن یا نداشتن فرزند و ارزش‌های ذهنی^۵ یا ارزیابی‌های این نتایج. درمجموع، باورهای رفتاری موجب ایجاد نگرش^۶ مثبت و منفی نسبت به بچه‌داری می‌شوند.

دوم) باورهای انتزاعی یا هنجاری بدین معنا که انتظارات و رفتارهای افراد مرجع و دیگران

1 Theory of Planned Behavior

2 Ajzen

3 Fishbein & Ajzen

4 Behavioral beliefs

5 Subjective values

6 Attitudes

دوسویگی فضای مجازی؛ مطالعه‌ای کیفی از مسئله فرزندآوری...؛ رضائی و همکاران | ۳۰۳

مهم در ترکیب با انگیزه‌های فرد برای تطابق با آن‌ها موجب تولید فشار اجتماعی درک شده یا هنجار انتزاعی راجع به فرزندآوری می‌شوند. در حقیقت فرد قصد خود را بر مبنای خواسته دیگران استوار می‌کند (دلشاد نوقابی و همکاران، ۱۳۹۲: ۹).

سوم) کنترل رفتار درک شده یا باورهای کنترل‌شده^۱ که عبارت‌اند از عواملی که ممکن است بر اجرای رفتار تأثیر بگذارند. احساس اینکه خود افراد تا چه میزان بر انجام یا عدم انجام رفتار کنترل دارند، باورهای کنترل‌شده او را شکل می‌دهند. در مورد فرزندآوری، حضور درک شده عواملی که بر توانایی فرد در داشتن فرزند تأثیر می‌گذارد، در مقوله باورهای کنترل‌شده قرار دارند. در کنار قدرت در کنترل این عوامل که داشتن فرزند را تسهیل کرده یا در آن مداخله می‌کنند، باورهای کنترل‌شده، سطح معینی از کنترل درک شده یا خودکارآمدی در مورد فرزند داشتن را تولید می‌کنند. عوامل کنترل شامل عوامل داخلی و خارجی می‌شوند. فاکتورهای داخلی مربوط به شخص بوده و شامل مهارت‌ها، توانایی‌ها، اطلاعات و احساسات هستند و عوامل خارجی به مواردی همچون عوامل محیطی یا شغلی اشاره دارد (بشیریان و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۵۷). اگر فرد عقیده داشته باشد که منابع یا فرصت‌های انجام رفتاری را ندارد، احتمالاً قصد قوی برای انجام رفتار نخواهد داشت، حتی اگر نگرش‌های مثبت به رفتار داشته و عقیده داشته باشد که افراد مهم آن رفتار را تأیید می‌کنند.

این سه عامل در کنار یکدیگر قصد و نیت برای انجام رفتاری خاص را ایجاد می‌کنند. طبق نظر آیزن و کلوباس^۲ (۲۰۱۳) به‌عنوان قانونی کلی، هرچه نگرش و هنجار ذهنی درباره فرزندآوری مطلوب‌تر باشد و کنترل رفتاری درک شده بیشتر باشد، احتمال بیشتری هست که شخص تصمیم به فرزندآوری بگیرد. البته قصد یا تصمیم به فرزندآوری تحت تأثیر میزانی است که در عمل افراد می‌توانند رفتار را کنترل کنند^۳ (اجاق و عباسی شوازی، ۱۳۹۷: ۱۴۴).

براساس نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده و با توجه به مطالعات اشاره‌شده، پژوهش حاضر،

1 Control beliefs

2 Ajzen and Klobas

3 Actual behavioral control

حساسیت نظری خود را بر مفاهیمی همچون فضای مجازی، سلبریتی‌های مجازی، چشم و هم‌چشمی و دیدن ظاهر زندگی دیگران گذاشت و سعی کرد در طراحی پروتکل مصاحبه، این بسترها را مورد پرسش قرار دهد.

روش

پژوهش حاضر در چارچوب پارادایم تفسیری، رویکرد کیفی و روش‌شناسی نظریه زمینه‌ای، به بررسی نقش فضای مجازی در تغییر تمایل به فرزندآوری میان زوجین بی‌فرزند و زوجین تک‌فرزند در شهر اصفهان پرداخته است. جامعه پژوهش شامل ۱۵ زوج بی‌فرزند ارادی که حداقل سه سال از ازدواجشان می‌گذرد و همچنین ۱۵ زوج تک‌فرزند که یک فرزند بالای ۵ سال دارند و به‌طور ارادی تک‌فرزندی را انتخاب کرده‌اند، می‌باشد و به این نکته نیز اشاره می‌شود که مصاحبه‌ها با یکی از زوجین صورت گرفته است. به دلیل اینکه تصمیم به فرزندآوری یا عدم آن یک تصمیم دو نفره است و بنابراین ممکن است برخی از دلایل زوجین در این زمینه مشترک باشد تا حد امکان از مصاحبه‌های زوجی خودداری شد. بیشتر مشارکت‌کنندگان خانم هستند، آقایان تمایل کمتری برای مصاحبه داشتند و عده‌ای از آن‌ها نیز اذعان داشتند که فرصت برای مصاحبه ندارند. از طرفی به دلیل اینکه در امر فرزندآوری زنان مسئولیت بیشتری را متحمل می‌شوند، زنان بیشتری در مطالعه مشارکت داده شدند.

در راستای دست‌یابی به نمونه‌های مرتبط، از نمونه‌گیری نظری هدفمند استفاده شد و مشارکت‌کنندگانی انتخاب شدند. فرایند مصاحبه و جمع‌آوری داده‌ها تا مرحله اشباع نظری ادامه یافت. در این فرایند با ۳۰ نفر از مشارکت‌کنندگان مصاحبه عمیق و نیمه ساختاریافته صورت گرفت. به‌طور میانگین، زمان هر مصاحبه بین ۴۰ تا ۹۰ دقیقه بود. بازه زمانی مصاحبه‌ها نیز از فروردین ۱۴۰۳ تا مرداد ۱۴۰۳ به مدت ۵ ماه بود.

بعد از انجام مصاحبه با رعایت موازین اخلاقی هر مصاحبه به‌صورت دقیق پیاده‌سازی شد و فرایند تجزیه و تحلیل به‌صورت دستی و بر اساس روش استراوس و کربین (۱۳۹۱)

صورت گرفت و در سه سطح کدگذاری باز^۱، کدگذاری محوری^۲ و کدگذاری انتخابی^۳ (گزینشی) انجام شد. در مرحله کدگذاری باز، پس از پیاده‌سازی مصاحبه‌های انجام‌شده، گزاره‌های اصلی معنادار متن استخراج شد. در مرحله کدگذاری محوری، از میان مفاهیم استخراج‌شده برحسب همگنی و تجانس، مقوله‌بندی فرعی صورت گرفت. همچنین در کدگذاری انتخابی نیز با مرور مقوله‌ها و مفاهیم، نسبت به شناسایی پدیده مرکزی اقدام شد.

جهت سنجش و ارزیابی دقت و قابلیت اعتماد از معیارهای لینکلن و گوبا^۴ (۱۹۸۵) استفاده شد. در زمینه اعتمادپذیری، سعی شد به مشارکت‌کنندگان فرصت کافی برای تأمل در مورد موضوع داده شود و سؤالاتی متناسب با مطالب بیان‌شده توسط مشارکت‌کنندگان مطرح گردد. همچنین، در مواقعی که سؤال یا جوابی برای مشارکت‌کننده یا محقق نامشخص بود، با طرح مجدد سؤالات به شیوه‌های متفاوت یا توضیح بیشتر، تلاش برای رفع ابهام انجام شد. برای تضمین قابلیت اطمینان و اتکاپذیری پژوهش، مصاحبه‌ها با دقت کامل تایپ شدند و سعی شد فاصله زمانی بین انجام مصاحبه‌ها و تایپ آن‌ها حداقل باشد. علاوه بر این، جهت اعتبارپذیری، در ابتدا از تکنیک کنترل از سوی اعضا استفاده شد. بدین صورت که بعد از تحلیل یافته‌ها، مفاهیم و مقوله‌ها از تعدادی از مشارکت‌کنندگان خواسته شد تا ارزیابی و نظر خود را درباره صحت یافته‌ها مطرح کنند. همین‌طور برای انتخاب مقوله‌های مناسب از نظر استادان خبره استفاده شد. استفاده از نظریه‌های همتایان علمی و خبره یکی از ملاک‌های تأمین اعتبار تحقیق در مطالعات کیفی است.

با توجه به اینکه پژوهش کیفی بر اساس تعامل‌های انسانی پایه‌ریزی شده است، ملاحظه‌های اخلاقی (مرادی و همکاران، ۱۴۰۴؛ زارعی و همکاران، ۱۴۰۳) نیز در چنین پژوهشی در مقایسه با پژوهش کمی حساسیت بیشتری دارد. در این پژوهش، موضوع‌های اخلاقی در سه بُعد آزمودنی‌ها، پژوهشگر و تعهد اجتماعی رعایت شده است. در مراحل

1Open Coding

2 Axial Coding

3Selective Coding

4 Lincoln & Guba

جمع‌آوری، تجزیه و تحلیل و ارائه گزارش سعی شد سه اصل اخلاقی آگاهی، رضایت و رازداری رعایت شود. گردآوری داده‌های تحقیق با جلب رضایت و اعتماد مشارکت‌کنندگان برای همکاری صادقانه، بیان هدف‌ها، ماهیت پژوهش و تأکید بر محرمانه ماندن اطلاعات صورت گرفت. مصاحبه‌شوندگان به‌طور داوطلبانه و با آگاهی کامل به فرایند مصاحبه با شرکت در پژوهش موافقت کردند.

ویژگی‌های افراد حاضر در پژوهش در جدول ۱ آورده شده است. مشارکت‌کنندگان در بازه سنی ۲۸ تا ۴۵ سالگی هستند. تحصیلات شرکت‌کنندگان از دیپلم تا دکتراست و در زمینه‌های شغلی کارمندی، دبیری، شغل آزاد، خانه‌داری و ... فعالیت داشته‌اند. در پژوهش حاضر برای حفظ حریم خصوصی اشخاص شرکت‌کننده تمامی اسامی شرکت‌کننده در جدول ۱ غیرواقعی و مستعار است.

جدول ۱: ویژگی‌های جمعیتی مشارکت‌کنندگان

نام مستعار	سن	تحصیلات	شغل	تعداد فرزند
نیلوفر	۲۸	کارشناسی حسابداری	حسابدار	بی‌فرزند
مهسا	۲۸	دیپلم	تولید محتوا	بی‌فرزند
سارا	۲۹	کاردانی	آرایشگر	تک‌فرزند
بتول	۳۱	دیپلم	خانه‌دار	تک‌فرزند
مونا	۳۵	کارشناسی مترجمی زبان انگلیسی	بازیگر تئاتر	بی‌فرزند
مریم	۳۵	کارشناسی ارشد مشاوره	مشاور	بی‌فرزند
الهه	۳۵	کارشناسی کامپیوتر	ماساژ درمانی	بی‌فرزند
فرهاد	۳۵	کارشناسی ارشد روانشناسی ورزشی	ورزشکار	بی‌فرزند
مریم	۳۶	کارشناسی ارشد	کارمند	تک‌فرزند
غزال	۳۷	کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی گردشگری	مربی ورزشی	بی‌فرزند
امین	۳۷	کارشناسی	کارمند	بی‌فرزند
فاطمه	۳۷	کارشناسی کامپیوتر	عکاس	تک‌فرزند
نرگس	۳۷	کارشناسی مترجمی زبان انگلیسی	معلم	تک‌فرزند
امیر	۳۸	کارشناسی	آزاد	بی‌فرزند
مهرین	۳۸	کارشناسی	کارمند	بی‌فرزند

دوسویگی فضای مجازی؛ مطالعه‌ای کیفی از مسئله فرزندآوری ...؛ رضائی و همکاران | ۳۰۷

نام مستعار	سن	تحصیلات	شغل	تعداد فرزند
ریحانه	۳۸	کارشناسی ارشد تاریخ	کارمند	بی‌فرزند
الهه	۳۸	کارشناسی مدیریت بازرگانی	خانه‌دار	تک‌فرزند
فریده	۳۸	کاردانی	خانه‌دار	تک‌فرزند
سمیه	۳۸	کارشناسی ارشد صنایع	خانه‌دار	تک‌فرزند
سارا	۳۸	کارشناسی	معلم	تک‌فرزند
الهام	۳۸	کارشناسی	کارمند	تک‌فرزند
مهدیه	۳۹	کارشناسی پرستاری	پرستار	بی‌فرزند
زهره	۳۹	دکترای ادبیات فارسی	دبیر	تک‌فرزند
رؤیا	۳۹	کارشناسی تربیت بدنی	دبیر	تک‌فرزند
شهین	۴۰	کارشناسی پرستاری	پرستار	بی‌فرزند
مجید	۴۰	کارشناسی	کارمند	بی‌فرزند
ناهید	۴۰	کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی	مشاور	تک‌فرزند
احمد	۴۱	کارشناسی ارشد علوم سیاسی	ماساژ درمانی	بی‌فرزند
هاجر	۴۱	دیپلم	خانه‌دار	تک‌فرزند
پریسا	۴۳	کارشناسی ارشد کامپیوتر	حسابدار	تک‌فرزند

یافته‌ها

تجزیه و تحلیل‌های صورت گرفته بر متن مصاحبه‌ها که در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی صورت گرفته بود، در بخش یافته‌ها نشان داده می‌شوند. در این مسیر، ابتدا مفاهیم از متن و گزاره‌های معنادار مستخرج می‌شود. سپس از مفاهیم به دست آمده، مقوله‌های فرعی و اصلی منتج شده و در نهایت از مقوله‌های فرعی و اصلی، مقوله هسته استخراج شده است. در پژوهش حاضر مقوله هسته تحت عنوان «نگرش‌ها و ترجیحات فرزندآوری در احاطه فضای مجازی» از ۹ مقوله اصلی، ۱۹ مقوله فرعی و ۸۵ مفهوم بر ساخت شد که در جدول ۲ نشان داده شده است. در ادامه مدل پارادایمی بر اساس شرایط علی، شرایط مداخله‌گر، شرایط زمینه‌ای، پدیده مرکزی، استراتژی‌ها و پیامدها بیان می‌شود.

جدول ۲. مقوله‌های فرعی، اصلی و اجزاء مدل پارادایمی

مقوله هسته	اجزاء مدل پارادایمی	مقوله‌های اصلی	مقوله‌های فرعی
نگرش‌ها و ترجیحات فرزندآوری در احاطه فضای مجازی	شرایط علی	مسئله فضای مجازی و سبک زندگی	اثر فضای مجازی بر چشم و هم‌چشمی
			آسیب‌های فضای مجازی بر خانواده
			اثر فضای مجازی بر تغییر سبک زندگی
			فضای مجازی عامل مقایسه‌های اجتماعی
	شرایط زمینه‌ای	دغدغه‌های انباشته	دغدغه‌های تربیتی
			دغدغه‌های اقتصادی
	شرایط مداخله‌گر	ناکارآمدی سیاست‌گذاری‌ها	ناکارآمدی سیاست‌گذاری‌ها
	پدیده مرکزی	دوسویگی فضای مجازی	فضای جامعه به‌مثابه کانالیزور فرزندآوری
			دوسویگی فضای مجازی
			کنترل‌ناپذیری فضای مجازی
			آگاه‌سازی جامعه با فضای مجازی
	استراتژی‌ها	تلقین‌پذیری از فضای مجازی	تلقین‌پذیری مجازی
		مسئله اثرناپذیری از فضای مجازی	الگوپذیری فرزندان از فضای مجازی
		تأثیرناپذیری از فضای مجازی	تأثیرناپذیری از فضای مجازی
		تأثیرناپذیری از سلبریتی‌ها	تأثیرناپذیری از سلبریتی‌ها
	پیامدها	بی‌توجهی به نظر اطرافیان	بی‌توجهی به نظر اطرافیان
		کیفی‌نگری در فرزندآوری	کیفی‌نگری در فرزندآوری
		اولویت زندگی روزمره بر فرزندآوری	فقدان بستر مناسب برای فرزندآوری
			اثر زندگی واقعی بر فرزندآوری

شرایط علی

شرایط علی بیان‌کننده وقایع، حوادث و رویدادهایی بوده که به وقوع یا گسترش پدیده منجر می‌شوند و بر پدیده موردنظر تقدم دارند. در این پژوهش شرایط علی، مسئله فضای مجازی و سبک زندگی می‌باشد. امروزه زندگی همه افراد تقریباً بدون وجود شبکه‌های اجتماعی غیرممکن شده است و روزانه ساعت‌های زیادی را صرف فضای مجازی می‌کنند. در حال حاضر یکی از عواملی که موجب شده مردم از سبک زندگی سنتی فاصله گرفته و به سبک مدرن زندگی کنند، فضای مجازی است. مشارکت کنندگان پژوهش معتقد بودند که فضای مجازی عاملی برای مقایسه‌های اجتماعی و تغییر سبک زندگی شده است. در این زمینه مهدیه (۳۹ ساله، بی‌فرزند، با تحصیلات کارشناسی) می‌گوید:

«نه اینکه بگم چشم و هم‌چشمی دارم با دیگران؛ اما خب بالاخره فضای مقایسه‌ای الآن زیاد شده، بالاخره بچه وارد جامعه می‌شه. باید بتونم در حد مطلوب توقعاتش رو برآورده کنم. چه مدرسه‌ای بره؟ چه کلاس فوق برنامه‌ای؟ چه امکاناتی؟ آخرش به مقایسه با اطرافیان خواه ناخواه پیش میاد و وقتی نتونم این موارد رو برآورده کنم حالت شرمندگی داره و دچار سرخوردگی می‌شم و این احساس بدیه».

فاطمه (۳۷ ساله، تک‌فرزند، با تحصیلات کارشناسی) نیز معتقد است:

«فضای مجازی فضای تجملات و تنوع طلبیه. زندگی با این فضای مجازی سخت شده. علاوه بر اینکه در روند بچه‌داری تأثیر داشته، هم از این جهت که همه درگیر تبلیغ و تجملات شدن و نمایش ظاهر زندگی شون و هم از این جهت که فردا بچه که وارد فضای مجازی می‌شه با چه گروهی آشنا می‌شه و چه دنیایی رو انتخاب می‌کنه و چه روندی در پیش می‌گیره و کنترل این فضا واقعاً سخته و این جنبه‌اش برای من بیشتر ترس داره».

شرایط زمینه‌ای

شرایط زمینه‌ای، بافت و بستری هستند که استراتژی‌های تحقیق در آن به وقوع می‌پیوندند.

درواقع، این شرایط، شرایط خاص و ویژه‌ای هستند که با استراتژی‌های مشارکت‌کنندگان در ارتباط هستند. شرایط زمینه‌ای در این پژوهش، دغدغه‌های انباشته می‌باشد. داشتن فرزند در دوران مدرن به لحاظ اقتصادی و تربیتی و اجتماعی، یکی از چالش‌های اصلی زندگی زوجین قلمداد می‌شود. پیشرفت فناوری، تغییرات اجتماعی و فرهنگی و همچنین دسترسی به اطلاعات بی‌نهایت، چالش‌های زیادی را به وجود آورده است که می‌تواند بر ترس زوجین از فرزندآوری تأثیر بگذارد. انتظارات بالای زوجین و افزایش توقعات فرزندان و به‌علاوه مقایسه‌های اجتماعی به‌ویژه در عصر رسانه‌های اجتماعی باعث شده که زوجین با آگاهی و تعقل بیشتری به وادی فرزندآوری قدم بگذارند. در این زمینه ریحانه (۳۸ ساله، بی‌فرزند، با تحصیلات کارشناسی ارشد) می‌گوید:

«آگه به حالت کلی بخوایم به فضای مجازی نگاه کنیم که بله می‌تونه تأثیر خیلی زیادی داشته باشه. ولی آگه بخوایم به لحاظ موردی نگاه بکنیم، بازم شاید تأثیرش کمتر باشه ولی آخرش تأثیر داره. مثلاً تأثیر کلی اینکه الان به لحاظ زیست‌محیطی، وضعیت تغییرات آب‌وهوایی توی دنیا، افزایش جمعیت که خیلی زیاده، اختلاف طبقاتی زیادی که توی دنیا هستش، وضعیت جنگ، وضعیت آدم‌ها رو به این سمت و سو ممکنه بیره که اصلاً چرا یک نفر دیگه رو به این دنیا بیارم. این به صورت کلی هست در گستره جهانی؛ اما به لحاظ موردی نگاه کنی حداقل تو ایران نه خیلی تأثیر نداره، بیشتر اون چیزیه که آدم تو زندگی داره می‌بینه و لمس می‌کنه. من با این شرایط فرهنگی و اقتصادی و این شرایط فعلی جامعه عقلانی نمی‌بینم. خود من که می‌گم تو ایران اصلاً بچه دار نمی‌شم. بی‌شک اگر برم خارج از ایران چرا حتماً به فکر بچه هستم».

همچنین زهرا (۳۹ ساله، تک‌فرزند، با تحصیلات دکترا) معتقد است:

«برای خود من جنبه تربیتی مهم‌تره. فضایی که افسارگسیخته است و ول‌انگاری در اون به عینه دیده می‌شه. خب چه جووری می‌شه کنترل کرد؟ بچه‌ای که همین‌طور رها می‌شه در جامعه و فضای مجازی. البته من در فضای مجازی بیشتر تبلیغاتی دیدم که تبلیغ می‌شه برای فرزند نیاوردن و می‌گن سگ بیارین و گربه و

این حرف‌ها. این هم تأثیر خودشو داره در کاهش فرزندآوری؛ اما برای خود من این جنبه مطرحه که من همه تلاشمو کنم درست هم تربیت کنم، اما کنترل فضای بیرونی از اختیار من خارجه و نمی‌دونم چی می‌شه و این برای من ترس ایجاد می‌کنه».

شرایط مداخله‌گر

شرایط مداخله‌گر شرایطی ساختاری است که بر استراتژی‌ها تأثیر می‌گذارد و به پدیده تعلق دارد و بیشتر بر نیروهای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی کلانی اشاره دارد که از بیرون از بستر بر بستر وارد می‌شود. شرایط مداخله‌گر در این پژوهش، ناکارآمدی سیاست‌گذاری‌ها می‌باشد. انتظار طبیعی مردم از مسئولان حل مشکلات است اما زمانی که هر روز بدتر از روز قبل است و بر مشکلات فرهنگی و اقتصادی، آموزشی، زیست‌محیطی و... در جامعه افزوده می‌شود، مردم ریشه آن را در ضعف برنامه‌ریزی و مدیریت نادرست می‌دانند؛ زیرا اغلب مشکلات نه تنها حل نشده بلکه با انباشته شدن و عمیق‌تر شدن، به چالش‌های جدی تبدیل شده‌اند. زوجین در چنین شرایطی امیدی به اصلاح زیرساخت‌ها و نظام اقتصادی ندارند، بنابراین از تصمیم به فرزندآوری منصرف می‌شوند. برای مثال فرهاد (۳۵ ساله، بی‌فرزند، با تحصیلات کارشناسی ارشد) می‌گوید:

«به نظرم خیلی تأثیرگذار نیست این موضوع و اینا بیشتر حاشیه است. زمانی که اصول درست باشه بعد اینا می‌تونه تأثیرگذار باشه. ما پایه‌ای مشکل داریم این وسط، وقتی پایه‌ای مشکل داری و سیاست‌گذاری‌ها در راستای افزایش جمعیت نیست، این فرعی‌ها دیگه اونقدر تو جامعه آماری به نظرم نمی‌تونن روشن‌مانور نشون بدن چون تو پایه‌ای مشکل داری، طرف نون نداره بخوره حالا بره بینه مثلاً چشم و هم‌چشمی با کی بکنه؟ بچه بیاره یا نیاره؟ یا مثلاً بینه فلان سلبریتی یا بازیگر در فضای مجازی چی گفته؟ میان تبلیغ فرزندآوری بیشتر رو می‌دن اما وقتی آب نیست، هوا نیست، بی‌ثباتی اقتصادی هست، نظام آموزشی مون ایراد داره و.... اینجاست که من فرزندآوری در این شرایط رو عقلانی که نمی‌بینم و کاملاً مخالف فرزندآوری هم هستم».

الهام (۳۸ ساله، تک‌فرزند، با تحصیلات کارشناسی) نیز می‌گوید:

«مسئله فضای مجازی چه در جهت مثبت و چه در جهت منفی اثر خودش رو داره و بستگی داره چه استفاده‌ای ازش بکنی. برای من این موضوع تأثیری نداره و بیشتر ما به خاطر وضعیت فرهنگی که به وجود اومده نگران آینده بچه و دوستانی که انتخاب می‌کنه هستیم. شرایط جامعه ما زیرساخت‌های مناسب برای فرزندآوری نداره، الآن با این وضعیت جامعه که می‌بینیم حیا از بین رفته و قبح و زشتی رفتارهای ناهنجار هم همین‌طور. وضعیت بدی شده».

پدیده مرکزی

پدیده ناظر بر اتفاق، حادثه، واقعه و فکری محوری می‌باشد که از علل ناشی می‌شود. پدیده مرکزی در این پژوهش، «دوسویگی فضای مجازی» می‌باشد. استفاده از فضای مجازی اثرات مثبت و منفی دارد. از طرفی باعث بالا رفتن سطح آگاهی عموم افراد، آشنایی با فرهنگ‌های جدید، تولید محتوا با کمک گرفتن از هوش مصنوعی و دسترسی سریع به شبکه گسترده‌ای از اطلاعات می‌شود و از طرفی باعث تأثیرات منفی بین زوجین، افسردگی و منزوی شدن افراد، آسیب‌های روانی در افراد و ایجاد افکاری در جهت مقایسه زندگی خود با دیگران می‌شود؛ بنابراین خوب یا بد بودن استفاده از فضای مجازی کاملاً بستگی به خود افراد دارد. در این زمینه مجید (۴۰ ساله، بی‌فرزند، با تحصیلات کارشناسی) می‌گوید:

«فضای مجازی چون کمک می‌کنه به آگاه‌سازی جامعه خیلی تأثیرگذاره. در سال‌های گذشته فضای مجازی به‌طور گسترده در اختیار همه نبود، خب آگاهی‌ها کمتر بود و فرزندآوری بیشتر، ولی الآن که فضای مجازی بیشتر در اختیار هست و سطح آگاهی مردم بالا رفته و سطح انتظارات را بالا برده. به هر حال مقایسه می‌شه، آدم اطلاع پیدا می‌کنه از شرایط زندگی دیگران و خیلی تأثیرگذاره، ولی فیلتر کردن و محدود کردن چاره کار نیست».

همچنین هاجر (۴۱ ساله، تک‌فرزند، با تحصیلات دیپلم) می‌گوید:

«من پسرم اصلاً گوش نمی‌ده و همین‌طور گوشی دستشه. تا به سنی می‌تونم کنترل کنم و زور بگم. از به سنی به بعد دیگه اصلاً گوش نمی‌دن. از زمان کرونا به بعد هم شرایط بدتر شد، چون درس‌ها مجازی شد و همین‌طور گوشی تو دست‌شون. این به تأثیرش می‌تونه باشه که بچه‌ها به انحراف کشیده می‌شن و این فضاهای کنترل نشده همیشه در اختیارشونه و واقعاً ترس ایجاد می‌کنه».

استراتژی‌ها

استراتژی‌ها اقدامات اتخاذشده در پاسخ به پدیده محوری و مرکزی هستند. کنش‌ها و استراتژی‌های استخراج‌شده در این بخش شامل: تلقین‌پذیری از فضای مجازی، مسئله اثرناپذیری از فضای مجازی و بی‌توجهی به نظر اطرافیان می‌باشد. تلقین‌پذیری از فضای مجازی یکی از این استراتژی‌ها است. به‌طور کلی فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی از طریق الگوسازی و تغییر سبک زندگی بر زادآوری می‌توانند تأثیرگذار باشند. حقیقت امروز جامعه این است که فضای مجازی قدرت بسیار بالایی در تلقین ایدئولوژی‌ها دارد و می‌تواند افکار عمومی را تسخیر کند. برای مثال مجید (۴۰ ساله، بی‌فرزند، با تحصیلات کارشناسی) می‌گوید:

«من به شخصه با خودم فکر می‌کنم و می‌گم اگر زمانی من بچه‌دار بشم و این سلبریتی‌ها الگوی بچه‌های من بشن مناسب نیست و این موضوع خوشایندم نیست».

سارا (۲۹ ساله، تک‌فرزند، با تحصیلات کاردانی) نیز می‌گوید:

«تو جامعه امروزی انگار زشت شده بچه زیاد داشتن. آره به نظرم خیلی تأثیر داره چون هر چی که بوده دارن روش زندگی‌ها عوض می‌کنن. همین اینستا و فضای مجازی رو خود مردم دامن به همه چیز می‌زنن. به سری تبلیغات خیلی بی‌خود و بی‌جهت، قبلاً هیچ کس سمت سگ نمی‌رفت و همه می‌گفتن نجسه و فلان و بیسار، الآن دارن به جای بچه از سگ نگهداری می‌کنن. قریون صدقه‌اش می‌رن و ... این مطلب رو باهاش خیلی مخالفم و برام جا نیافتاده هنوز اما خب داره رشد می‌کنه. هر چی آدم به روزتر باشه از بچه بیشتر فاصله می‌گیره و همون چیزایی که

گفتم واقعاً ترس ایجاد می‌کنه دیگه».

استراتژی دوم، مسئله اثرناپذیری از فضای مجازی می‌باشد. بی‌شک پیدایش فضای مجازی در چند دهه اخیر، یکی از بزرگ‌ترین نمادهای تحول جهانی است، رخدادی که تأثیرات شگرف آن هر روز در ابعاد مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و عرصه‌های ملی و بین‌المللی نمود بیشتری پیدا می‌کند. استفاده از فضای مجازی در عین حال که تأثیرات مثبت دارد، می‌تواند اثرات مخربی نیز داشته باشد و مواجهه هوشمندانه و مقتدرانه و بالا بردن سواد رسانه‌ای در این فضا، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است؛ اما در امر فرزندآوری عده‌ای از مشارکت‌کنندگان معتقد بودند که فضای مجازی یا زندگی سلبریتی‌های مجازی تأثیری در تصمیم آن‌ها در فرزندآوری ندارد و در این امر شرایط اجتماعی و شخصی خود را مدنظر قرار می‌دهند. برای مثال مهدیه (۳۹ ساله، بی‌فرزند، با تحصیلات کارشناسی) در زمینه تأثیرناپذیری از فضای مجازی می‌گوید:

«دو شخص در این زمینه تصمیم می‌گیرن و در این قضیه دخیل هستن. من اگر شرایطش رو داشتم تصمیم به بچه‌دار شدن می‌گرفتم و فضای مجازی نمی‌تونه مانعی در این زمینه باشه. آیا شرایط بیرون جامعه رو می‌تونم کنترل کنم؟ هر چقدر هم درست تربیت کنم و سعی بکنم اما ترس این رو دارم که بچه وارد چه جامعه‌ای خواهد شد؟ بچه پدر و مادر می‌خواد، کی زمان دارم برای تربیت؟ این‌ها فکریایی هستن که آزارم می‌ده و منصرف می‌کنه از گرفتن تصمیم برای بچه‌دار شدن».

همچنین سمیه (۳۸ ساله، تک‌فرزند، با تحصیلات کارشناسی ارشد) معتقد است:

«برای من فضای مجازی تأثیری در تصمیم‌نداشته، آدم خودش عقل و شعور داره، خودش داره زندگی خودش رو می‌بینه، حال خودش رو می‌بینه، فضای مجازی تو این زمینه چه کاری می‌تونه بکنه؟ خودم دارم شرایط مالی خودم رو می‌بینم اون چه کاری می‌تونه بکنه؟ نه من اصلاً درباره فرزندآوری قبول ندارم فضای مجازی تأثیر داشته باشه».

استراتژی سوم، بی‌توجهی به نظر اطرافیان است. فضای مجازی در کنار مزایای بی‌شمار، آسیب‌هایی نیز دارد که هر کدام از آن‌ها همانند یک بمب ساعتی می‌تواند خانواده‌ها را تحت تأثیر قرار دهد و منجر به فروپاشی آن‌ها بشود. بااین‌حال، عده‌ای از مشارکت‌کنندگان معتقد بودند که درست است تغییرات زیادی تحت تأثیر شبکه‌های اجتماعی در ارزش‌ها، ساختار، سبک زندگی و نگرش‌های افراد و خانواده‌ها ایجاد شده است اما آن‌ها از فضای مجازی در حد تعادل استفاده می‌کنند و نسبت به نظر اطرافیان و فضای مجازی بی‌توجه هستند و بر اساس واقعیات زندگی خود تصمیم می‌گیرند. در این زمینه شهین (۴۰ ساله، بی‌فرزند، با تحصیلات کارشناسی) معتقد است:

«فضای مجازی قابل کنترل هست و بستگی به خودمون داره و هدفمون و نحوه استفاده‌مون. من اینقدر درگیر کارم هستم که فضای مجازی و زندگی سلبریتی‌ها برای شخص من اهمیتی نداره و درگیرش نمی‌شم. چون این مسائل و زندگی دیگران برامون مهم نیست».

و بتول (۳۱ ساله، تک‌فرزند، با تحصیلات دیپلم) می‌گوید:

«برای من تو زندگی کلاً نظر اطرافیان و این سلبریتی‌ها مهم نیست. آگه طرف اهمیت بده ببینه، پیگیر بشه حتماً روش تأثیر بد می‌ذاره ولی آگه به‌قول معروف سرش تو زندگی خودش باشه کاری به این چیزا نداره. شخصاً برای من اهمیتی ندارن و من هیچ کدوم این سلبریتی‌ها رو قبول ندارم چون زندگی‌هاشون زیاد زندگی نرمالی نیست. بر اساس چیزهایی که ازشون می‌شنویم».

پیامدها

پیامدها نتایج حاصل از به‌کارگیری استراتژی‌ها هستند. به عبارتی نتیجه و ثمره استراتژی‌هایی که کنشگران آن را در مواجهه با شرایط زمینه‌ای، مداخله‌گر و پدیده مرکزی اتخاذ می‌کنند را می‌توان همان پیامد دانست. پیامدهای روایت‌شده در این قسمت شامل: کیفی‌نگری در فرزندآوری و اولویت زندگی روزمره بر فرزندآوری می‌باشد. پیامد اول در این زمینه، کیفی‌نگری در فرزندآوری است. والدین همواره به دنبال

بهترین روش برای تربیت و پیشرفت فرزندان خود هستند و از این رو هر عاملی که از نظرشان مانع این پیشرفت باشد را از زندگی حذف می‌کنند. یکی از این عوامل مهم از نظر بسیاری از زوجین، تعداد فرزندان است. به عبارتی بسیاری از آن‌ها معتقدند داشتن فرزند زیاد موجب پایین آمدن سطح کیفی تربیت و پیشرفت فرزندان خواهد شد و لذا از آن اجتناب می‌ورزند. آن‌ها معتقد بودند که در به وجود آمدن این تفکر رایج، فضای مجازی نیز بی‌تأثیر نبوده است، زیرا چیزی که مشاهده می‌شود جامعه امروز به دنبال ارتقای کیفیت زندگی است نه فقط افزایش تعداد فرزندان. امروزه افراد بیشتر به دنبال خانه و خودرو شیک، مدرسه‌های خوب و درآمد بالا هستند و کیفیت زندگی در تصمیم‌گیری‌های مربوط به فرزندآوری اهمیت بیشتری پیدا کرده است. برای مثال مجید (۴۰ ساله، بی‌فرزند، با تحصیلات کارشناسی) می‌گوید:

«الآن بیشتر شرایط مقایسه‌ای شده و مقایسه هم که به حق هست. مقایسه رکن و اساس پیشرفت هر انسانی. هر کسی بخواد پیشرفت در زندگی‌اش داشته باشه باید خودش رو با یه پله بالاتر مقایسه کنه، تلاش کنه خودش رو به اونجا برسونه. وقتی شما می‌بینی هر چی دست و پا می‌زنی و نمی‌تونی به این حداقل‌ها در زندگی برسی، حداقل‌های یه زندگی ساده رو داشته باشی و بعد به مقایسه می‌افتی با اطرافیان. این باعث سرخوردگی و نارضایتی می‌شه و یه عاملی می‌شه که از تصمیم به فرزندآوری منصرف بشی».

همچنین فاطمه (۳۷ ساله، تک‌فرزند، با تحصیلات کارشناسی) معتقد است:

«یه بحثی که هست آینه کیفیت فرزند برای من مهم‌تر از تعدادش هست، مثلاً من خودم الان برای اینکه پسر من به کلاس خصوصی بره و یه مهارت یاد بگیره که از هم سن و سالانش عقب نمونه کلی هزینه‌اش می‌شه. خب آگه دو تا بچه باشه دو برابر می‌شه این هزینه، خب واقعاً نمی‌تونیم از پشش بریایم و این هزینه‌ها و مقایسه‌ها و کم نگذاشتن‌ها خودش ترس ایجاد می‌کنه که آدم دیگه تمایلی به فرزندآوری نداشته باشه».

پیامد دوم اولویت زندگی روزمره بر فرزندآوری می‌باشد. عدم تمایل به فرزندآوری ریشه در عوامل اجتماعی، فرهنگی، اقتصاد، زیست‌محیطی و ... دارد. مدرنیته با تغییر الگوی خانواده، اشتغال زنان، افزایش هزینه‌های نگهداری فرزندان به دلیل سیاست‌های مصرف‌گرایانه، شهرنشینی و بسیاری عوامل دیگر در کاهش فرزندآوری تأثیر داشته است. مشارکت کنندگان معتقد بودند که سبک زندگی خانواده امروزی با خانواده‌های قدیم متفاوت شده است و والدین امروزی سعی دارند رفاه بیشتری برای فرزندان‌شان مهیا کنند و چون هزینه‌های فرزندآوری نسبت به دهه‌های گذشته افزایش یافته است و از طرفی دیگر به دلیل نگرانی از آینده اقتصادی و اجتماعی و فقدان زیرساخت‌های مناسب برای فرزندآوری، تمایلی به فرزندآوری ندارند. در این زمینه احمد (۴۱ ساله، بی‌فرزند، با تحصیلات کارشناسی ارشد) می‌گوید:

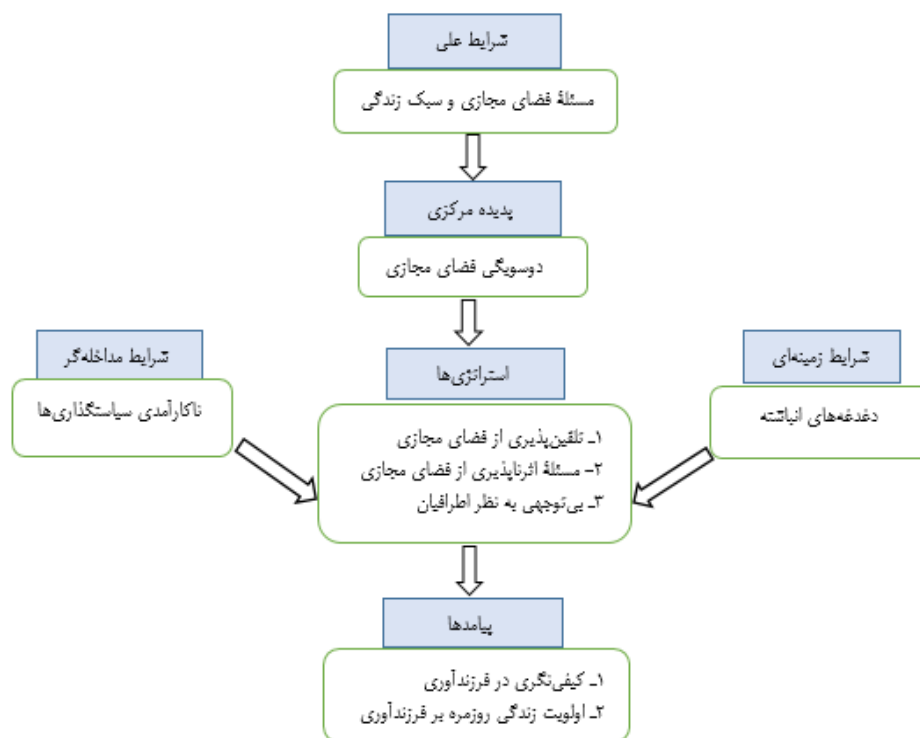
«از نظر من رفاه چیزیه که برای همه باید وجود داشته باشه. فرق نمی‌کنه که پایین شهری باشه یا بالا شهری باشه. رفاه یعنی این که طرف حمل و نقل عمومی‌اش خیلی درجه یک و عالی باشه. امکانات مختلف آموزشی‌شون خوب باشه. اون رفاهه آگه وجود داشته باشه فرقی نمی‌کنه برای کی باشه. برای کل جامعه هست و نبود این رفاه خودش باعث می‌شه که این تصمیم گرفته بشه که بچه‌ای نیاری توی فضایی که رفاهی وجود نداره».

و مریم (۳۶ ساله، تک‌فرزند، با تحصیلات کارشناسی ارشد) می‌گوید:

«به نظر من آگه آدم اونقدر مطمئن باشه از زندگی خودش اینقدر فضای مجازی در هر زمینه‌ای از زندگی‌ش تأثیر نداره. دلیل نداره تو هر چیزی می‌بینی روت تأثیر بذاره. از نظر من رکن اصلی اقتصادیه، بعد از اقتصاد می‌تونم به این اشاره کنم که پدر و مادرای الآن با سوادتر و آگاهانه‌تر تصمیم می‌گیرن تا پدر و مادرای قدیم. تو شاید به یه پدر و مادر قدیمی بگی که نه مثلاً بچه روزی‌شو با خودش میاره ولی به یه پدر و مادر امروزی نمی‌تونی همچین حرفی بزنی. پس به نظر من اول اقتصاد هست که تأثیر می‌ذاره، دوم تحصیلات پدر و مادر، یه تصمیم دو طرفه است».

مدل پارادایمی

مدل پارادایمی تحقیق نشان دهنده فرایندها و فعالیت‌هایی است که در بستر مطالعه رخ داده است. مدل پارادایمی شامل قسمت‌های مختلفی است که عبارت‌اند از: شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، استراتژی‌ها و پیامدها. همچنین پدیده مرکزی نیز در میانه مدل قرار گرفته است که فعالیت‌ها و جریان فرایندها حول آن شکل می‌گیرد. پویایی‌های این پژوهش نشان می‌دهد که پدیده مرکزی در پژوهش «دوسویگی فضای مجازی» می‌باشد؛ به این معنی که فضای مجازی حکم شمشیر دولبه را دارد، هم خوبی و هم بدی دارد و به نحوه استفاده افراد برمی‌گردد که چه تأثیری در زندگی‌شان داشته باشد؛ اما تأثیر غیرمستقیم آن در تغییر سبک زندگی و فرهنگ جامعه در تبلیغات و تجملات و ایجاد فضای مقایسه‌ای در جامعه انکارنشده است.

نمودار ۱. مدل پارادایمی دوسویگی فضای مجازی.

بحث و نتیجه‌گیری

این مطالعه بر آن بود تا به بررسی نقش فضای مجازی در جهت‌دهی تصمیم زوجین به بی‌فرزندگی و تک‌فرزندگی در شهر اصفهان به‌عنوان یکی از بسترهای باروری پایین، بپردازد. در این مطالعه، با بهره‌گیری از رویکرد کیفی و روش‌شناسی نظریه زمینه‌ای، مصاحبه‌های عمیقی با زوجین انجام شده است تا درک بهتری از تجربیات آن‌ها در زمینه نقش فضای مجازی بر زندگی و تصمیم آن‌ها در امر فرزندآوری، به دست آید. داده‌های جمع‌آوری شده از طریق کدگذاری باز به مقوله‌های فرعی و اصلی تبدیل شدند و سپس با کدگذاری محوری در قالب یک مدل پارادایمی سازمان‌دهی شدند. درنهایت، فرایند کدگذاری گزینشی به اجرا درآمد.

فضای مجازی مفهومی است که برخلاف ظاهر ساده‌ای که دارد انسان را با پیچیدگی‌های بسیاری روبه‌رو می‌کند و فضای مجازی اصلی‌ترین عامل پیچیدگی فرهنگی است و این فرایند پیچیدگی فرهنگی در سیاست، سبک زندگی و هویت و ... تغییرات فراوانی را به وجود آورده است. ازجمله این تغییرات، تغییر در اذهان و علائق و امیال مردم بوده است.

یافته‌ها، دوسویگی فضای مجازی را نشان می‌دهد. فضای مجازی در دنیای امروز به‌عنوان یک ابزار بسیار قدرتمند و پرکاربرد شناخته شده است که تأثیرات مختلفی بر افراد و جوامع دارد. شبکه‌های اجتماعی با دارا بودن آثار مثبت و منفی، حکم شمشیر دو لبه را در زندگی افراد جامعه ایفا می‌کنند. بعد اول، مسئله اثرناپذیری از فضای مجازی است. برخی از مشارکت‌کنندگان معتقد بودند که خیلی پیگیر فضای مجازی و سلبریتی‌ها نیستند و این فضا تأثیری در زندگی و تصمیم آن‌ها در فرزندآوری ندارد. از نظر آن‌ها فضای مجازی حاشیه است و آن‌ها به شرایط واقعی زندگی خود نگاه می‌کنند؛ وقتی جامعه را فاقد زیرساخت‌های اقتصادی و آموزشی و زیست‌محیطی مناسب برای فرزندآوری می‌دانند، خود از شرایط فعلی جامعه راضی نیستند و امیدی به آینده ندارند، به کیفیت فرزند بیش از کمیت آن اهمیت می‌دهند و بی‌فرزندگی و یا تک‌فرزندگی را در چنین

شرایطی تصمیم عقلانی می‌دانند. این یافته با نتایج مطالعه (شمس قهفرخی و همکاران، ۱۴۰۱) همسو است. همچنین این یافته با نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده همراستا است. نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده با در نظر گرفتن وجه عقلانی فرایند تصمیم به فرزندآوری، به فرایندهای اجتماعی - روانشناسانه مؤثر در تصمیم به بچه‌دار شدن یا نشدن توجه دارد.

اما بُعد دوم، مسئله تلقین‌پذیری از فضای مجازی است. درواقع فضای مجازی بیشتر از بُعد آگاهی‌رسانی تحلیل می‌شود و این افزایش آگاهی باعث افزایش عقلانیت در تصمیم‌گیری‌ها می‌شود؛ بنابراین می‌توان گفت ازجمله مواردی که می‌تواند در روند فرزندآوری نقش مؤثری داشته باشد، پیشرفت و رشد تکنولوژی چون اینترنت و فضای مجازی است که بر زندگی مردم حتی در زمینه‌های ارزشی و عاطفی تأثیر گذاشته و در برخی جوامع به‌صورت عاملی در جهت کاهش فرزندآوری عمل می‌کند. امروز در فضای مجازی غلبه با اخبار بد و ناامیدکننده است که باعث می‌شود ترس در تصمیم‌گیری‌ها بیشتر شود. درواقع زمانی که افراد هر روز اخبار ناامیدکننده از شرایط اقتصادی، زیست‌محیطی و ... می‌شنوند و این امر باعث به‌وجود آمدن احساس ناامنی می‌شود و در چنین شرایطی گرایش به ازدواج و فرزندآوری کاهش می‌یابد.

بر اساس یافته‌های این پژوهش، مسئله فضای مجازی و تأثیر آن بر افزایش آگاهی و تغییر در سبک زندگی، افزایش چشم و هم‌چشمی‌ها و به‌وجود آمدن افکاری در جهت مقایسه زندگی خود با دیگران و افزایش مادی‌گرایی، کنترل‌ناپذیری فضای مجازی و الگوپذیری فرزندان از فضای مجازی، آسیب‌های فضای مجازی بر خانواده‌ها و سخت شدن تربیت و افزایش توقعات، عواملی هستند که باعث می‌شوند زوجین داشتن یا نداشتن فرزند را یک تصمیم مسئولانه و آگاهانه بدانند که برای آن‌ها با الزام‌ها و تعهدهایی همراه است. این یافته با یافته‌های مطالعه پیوترو و همکاران (۱۹۹۰) در حوزه رسانه مبنی بر اینکه رسانه‌ها ابزار قدرتمندی هستند، نه تنها برای اینکه آگاهی ایجاد می‌کنند، بلکه چون خواست و تمایل مردم برای اطلاعات بیشتر را بر می‌انگیزند و تلاش آن‌ها برای استفاده از اطلاعات در رفتارهایشان را نیز تسهیل می‌کنند، همسو است. همچنین یافته‌های این پژوهش

دوسویگی فضای مجازی؛ مطالعه‌ای کیفی از مسئله فرزندآوری...؛ رضائی و همکاران | ۳۲۱

مبنی بر تأثیر فضای مجازی بر تغییر سبک زندگی و امیال و علائق مردم با یافته‌های مطالعه عبداللهی و رحیمی (۱۳۹۶) که با تحلیل شبکه‌های اجتماعی نشان دادند تغییر نگرش و رفتار مردم نقش پررنگ‌تری در نهاده‌ها شدن فرزندآوری پایین در جامعه دارد، مطابقت دارد.

سپاسگزاری

مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول در رشته جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران است که در دانشگاه به انجام رسیده است. بدین وسیله از نظرات اصلاحی و ارزشمند داوران رساله در مراحل مختلف اجرای این پژوهش و نیز از پیشنهادهای اصلاحی داوران ناشناس مقاله حاضر قدردانی می‌شود. همچنین از همکاری صمیمانه مصاحبه‌شوندگان در پژوهش، نیز سپاسگزاری می‌شود.

تعارض منافع

هیچ تعارض منافی در این پژوهش وجود ندارد.

ORCID

Sahar Rezaei

Ali Ruhani

Abbas Askari-Nodoushan

Maliheh Alimondegari

<https://orcid.org/0000-0001-9146-6436>

منابع

- آقایاری هیر، توکل؛ فرخی نگارستان، مینا و لطیفی مجزه، سیده صدیقه (۱۳۹۵). فرزندآوری به مثابه مخاطره (مطالعه کیفی زمینه‌های کم‌فرزندگی در شهر تبریز). *مطالعات راهبردی زنان*، ۱۹(۷۳)، ۳۳-۷. <https://doi.org/10.22095/jwss.2016.44367>
- افشانی، سیدعلیرضا؛ ابویی، آزاده و روحانی، علی (۱۴۰۱). تجربه زیسته زنان نابارور از مسئله بی‌فرزندگی. *زن در توسعه و سیاست*، ۲۰(۱)، ۲۱-۱. <https://doi.org/10.22059/jwdp.2021.327319.1008049>
- احمدی، حبیب؛ هاشمی، سمیه و روحانی، علی (۱۳۸۹). بررسی رابطه وسایل ارتباطی نوین با هویت جنسیتی جوانان شهر شیراز. *فصلنامه زن و جامعه*، ۱(۴)، ۲۰-۳۳. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.20088566.1389.1.4.3.3>
- استراوس، انسلم و کربین، جولیت (۱۳۹۱). مبانی پژوهش کیفی، فنون و مراحل تولید نظریه زمینه‌ای. ترجمه ابراهیم افشار. تهران: نشر نی.
- اجاق، سیده زهرا و عباسی شوازی، محمدجلال (۱۳۹۷). تحلیل گفتمان سیاست‌های رسانه‌ای شده افزایش جمعیت: ارائه یک راهبرد ترویجی. *نامه انجمن جمعیت شناسی ایران*، ۱۳(۲۵)، ۱۳۳-۱۶۴. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.1735000.1397.13.25.5.5>
- ایمان، محمدتقی و روحانی، علی (۱۳۹۲). هویت اسلامی و هویت‌های رقیب (هویت جهانی، ملی و قومی)؛ مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه شیراز. *فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران*، ۱(۶)، ۱۲۷-۱۴۸. <https://doi.org/10.7508/ijcr.2013.21.006>
- بشیریان، سعید؛ حیدرنبی، علیرضا؛ اله وردی‌پور، حمید و حاجی‌زاده، ابراهیم (۱۳۹۱). کاربرد تئوری رفتار برنامه‌ریزی شده در پیش‌بینی فاکتورهای مؤثر بر سوء مصرف مواد در نوجوانان. *مجله دانشگاه علوم پزشکی فسا*، ۲(۳)، ۱۵۶-۱۶۲.
- دلشاد نوقابی، علی؛ دارابی، فاطمه و مشکي، مهدی (۱۳۹۲). تأثیر آموزش براساس تئوری رفتار برنامه‌ریزی شده بر میزان و نحوه نظارت والدین بر تماشای تلویزیون دانش‌آموزان. *فصلنامه علمی دانشگاه علوم پزشکی تربت حیدریه*، ۱(۴)، ۷-۱۷.
- رازقی نصرآباد، حجه‌بی‌بی؛ و عسکری ندوشن، عباس (۱۴۰۴). انگیزه‌های زنان شاغل در سازمان تأمین اجتماعی تهران برای فرزندآوری، زن و جامعه، ۱۶(۶۱)، ۵۶-۳۹. <https://doi.org/10.71801/JZVJ.2025.1175592>

دوسویگی فضای مجازی؛ مطالعه‌ای کیفی از مسئله فرزندآوری...؛ رضائی و همکاران | ۳۲۳

رضایی، سحر؛ روحانی، علی؛ عسکری ندوشن، عباس؛ و علی‌مندگاری، ملیحه (زیر چاپ).
فرزندآوری در پرتو عقلانیت محصور: مطالعه‌ای داده‌بنیاد در شهر اصفهان. *نامه انجمن
جمعیت‌شناسی/ایران*، ۲۰ (آماده انتشار).
https://www.jpaiassoc.ir/article_722782.html

رضایی، سحر؛ روحانی، علی؛ عسکری ندوشن، عباس؛ و علی‌مندگاری، ملیحه. (۱۴۰۳). فرزند به
مثابه هزینه اقتصادی، کاوشی کیفی از بسترهای اقتصادی کم‌فرزند در شهر اصفهان.
جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، ۱۳ (۲)، ۲۵۹-۲۸۷.
<https://doi.org/10.22034/jeds.2025.65617.1845>

زارعی محمودآبادی، علیرضا، روحانی، علی، افشانی، سیدعلیرضا و موسوی، سیدمحسن (۱۴۰۳).
مردم‌نگاری انتقادی: یک ارزیابی نظری. *تداوم و تغییر اجتماعی*، ۳ (۱)، ۲۰۲-۱۸۳.
<https://doi.org/10.22034/jscc.2023.19667.1065>
سورین، ورنر جوزف و تانکارد، جیمز (۱۳۸۸). *نظریه‌های ارتباطات*. (ترجمه علیرضا دهقان)،
تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

سرایبی، حسن (۱۳۹۴). بازتولید جمعیت ایران: وضع موجود و ملاحظات دربار سیاست‌گذاری.
فصلنامه علمی-مجموعه اجتماعی، ۲۲ (۶۸)، ۳۵-۱.
<https://doi.org/10.22054/qjss.2015.1279>

سازمان ثبت احوال کشور (۱۴۰۳). *درگاه آمارهای انسانی: داشبورد واقعه ولادت-۱۴۰۲*، تهران:
سازمان ثبت احوال کشور. دسترسی (در تاریخ ۲۷ بهمن ۱۴۰۳) از:
<https://sabteahval.ir>

شمس قهفرخی، فریده (۱۴۰۳). تحلیل گفتمان رسانه ملی در مورد فرزندآوری از ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۳،
نامه انجمن جمعیت‌شناسی/ایران، ۱۹ (۳۸)، ۹۷-۱۴۲.
<https://doi.org/10.22034/jpai.2024.2031978.1357>

شمس قهفرخی، فریده؛ عسکری ندوشن، عباس؛ عینی‌زیناب، حسن؛ و روحانی، علی و
عباسی‌شوازی، محمدجلال (۱۴۰۱). در دوراهی تصمیم به فرزندآوری: واکاوی
چالش‌های فردی و اجتماعی فرزندآوری در بستر باروری پایین در شهر اصفهان.
جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۳ (۴)، ۲۸-۱.

<https://doi.org/10.22108/jas.2022.132711.2269>
شمس قهفرخی، فریده، عسکری ندوشن، عباس، عینی‌زیناب، حسن، روحانی، علی، عباسی‌شوازی،
محمدجلال (۱۴۰۰). چالش‌های اجرای سیاست‌های تشویقی فرزندآوری: مطالعه‌ای کیفی

- در شهر اصفهان، نامه/انجمن جمعیت‌شناسی/ایران، ۱۶(۳۲)، ۷۹-۱۱۲.
<https://doi.org/10.22034/jpai.2022.559285.1242>
 عسکری ندوشن، عباس و رازقی نصرآباد، حجه بی‌بی (۱۴۰۲). تجربه مادری و چالش‌های
 فرزندآوری زنان شاغل: مطالعه کیفی در شهر تهران. پژوهش‌های راهبردی مسائل
 اجتماعی، ۱۲(۳)، ۹۹-۱۲۲.
<https://doi.org/10.22108/srsp.2023.138962.1934>
 علیم‌رادیان، مریم؛ رازقی نصرآباد، حجه بی‌بی؛ علی‌مندگاری، ملیحه و عسکری ندوشن، عباس
 (۱۴۰۱). تأخیر در تولد فرزند دوم: تحلیل دوره ماندگاری در وضعیت تک‌فرزندی در
 شهر خرم‌آباد. نامه/انجمن جمعیت‌شناسی/ایران، ۱۷(۳۴)، ۷۳-۱۱۱.
<https://doi.org/10.22034/jpai.2023.1983029.1258>
 عبداللّهی، عادل و رحیمی، علی (۱۳۹۶). بر ساخت اجتماعی سیاست‌های افزایش فرزندآوری و
 موانع پیش رو: مطالعه موردی کاربران اینترنت، مطالعه راهبردی زنان، ۲۰(۷۷)، ۳۶-۶۰.
<https://doi.org/10.22095/JWSS.2017.59711>
 مرکز آمار ایران (۱۴۰۰). محاسبه باروری کل با روش مستقیم با منابع مختلف داده به تفکیک
 استان ۱۳۹۵-۹۹، ۱۳/۲/۱۴۰۱
<https://www.amar.org.ir/Portals/0/News/1400/barvari.pdf>
 مرادی، شکیلا، سلمان‌زاده، زهرا، روحانی، علی. (۱۴۰۴). بازاندیشی در علوم اجتماعی: یک
 مطالعه مروری. توسعه و تغییر اجتماعی،
<https://doi.org/10.22034/jscc.2024.20878.1094>
 مرکز آمار ایران (۱۴۰۱). میزان باروری به تفکیک ایران و ایرانی و استان ۱۴۰۰-۱۳۹۶، در
 دسترس از: <https://amar.org.ir/population-and-migration#28514>
 نعمتیان، ساره و نوغانی دخت بهمنی، محسن (۱۴۰۰). فرایند تصمیم‌گیری زوجین در تأخیر
 فرزندآوری و شرایط اجتماعی دخیل در آن. جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، ۸(۱۸)،
<https://doi.org/10.22080/ssi.2022.22905.1955> ۱۷۳-۱۴۹

References

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50 (2), 179-211.
- Ajzen, I., and Klobas, J. (2013). Fertility intentions: an approach based on the theory of planned behavior, *Demographic Research*, 29 (8), 203-232.

- Bankole, A. (1994), "The role of mass media in family planning promotion in Nigeria", DHS Working Papers, No11, Calverton, Maryland: Macro International Inc.
- Bertrand, J.T, R.H. Santiso, S. linder, and M.A. Pinda (1987). "Evaluation of a Communications Program to Increase Adoption of Vasectomy in Guatemala", *Studies in Family Planning* 18 (6): 361-370.
- Emokpae, M. A., & Brown, S. I. (2021). Effects of lifestyle factors on fertility: practical recommendations for modification. *Reproduction and Fertility*, 2(1), R13-R26.
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention, and behavior: an introduction to theory and research*, MA: Addison-Wesley.
- Kincaid, D.L., A.P.Merritt, L.Nickerson, S.Buffington de Castro, M.P.de Castro, and B.M. deCastro (1996). "Impact of a mass media vasectomy promotion campaign in Brazil", *International Family Planning Perspectives* 22:169–175.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage Publication.
- Parlato, M.B. (1990). "The use of mass media to promote Breast feeding", *International Journal of Gynecology and Obstetrics*, 31:105-110.
- Perelli-Harris, B. (2008). "Ukraine: on the border between old and new." *Childbearing Trends and Policies: Country Case Studies*, edited by Tomas Frejka, Jan Hoem, and Laurent Toulemon. *Demographic Research*. 19:29. 1145 – 1178.
- Piotrow, P.T., J.G. Rimon, K. Winnard, D.L. Kincaid, D. Huntington, and J. Convisser (1990), "Mass media family planning promotion in Nigerian cities", *Studies in Family Planning* 21 (5): 265-274.
- Sobotka, T., Skirbekk, V., & Philipov, D. (2011). Economic recession and fertility in the developed world. *Population and development review*, 37(2), 267-306.

References in Persian

- Abdollahi, A., & Rahimi, A. (2017). Social construction of pro-natalist policies and the obstacles ahead: A case study of internet users. *Strategic Studies on Women*, 20(77), 36–60. <https://doi.org/10.22095/JWSS.2017.59711> {in Persian}
- Afshani, S. A., Abooi, A., & Ruhani, A. (2022). Lived experience of infertile women regarding the issue of childlessness. *Women in Development and Politics*, 20(1), 1–21. <https://doi.org/10.22059/jwdp.2021.327319.1008049> {in Persian}
- Aghayari-Heer, T., Farrokhi-Negarstan, M., & Latifi-Majzeh, S. S. (2016). Childbearing as a risk: A qualitative study of the contexts of low fertility in Tabriz city. *Strategic Studies on Women*, 19(73), 7–33. <https://doi.org/10.22095/jwss.2016.44367> {in Persian}

- Ahmadi, H., Hashemi, S., & Ruhani, A. (2010). Examining the relationship between modern communication media and gender identity among the youth of Shiraz city. *Women and Society Quarterly*, 1(4), 20–33. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.20088566.1389.1.4.3.3> {in Persian}
- Alimoradian, M., Razaghi-Nasrabad, H.-B., Alimandegari, M., & Askari-Nadooshan, A. (2023). Delay in the birth of the second child: Duration analysis of one-child status in Khorramabad city. *Journal of the Iranian Population Association*, 17(34), 73–111. <https://doi.org/10.22034/jpai.2023.1983029.1258> {in Persian}
- Askari-Nadooshan, A., & Razaghi-Nasrabad, H.-B. (2023). Motherhood experience and childbearing challenges of employed women: A qualitative study in Tehran city. *Strategic Research on Social Issues*, 12(3), 99–122. <https://doi.org/10.22108/srsp.2023.138962.1934> {in Persian}
- Bashirian, S., Heidarnia, A., Allahverdi-Pour, H., & Hajizadeh, E. (2012). Application of the theory of planned behavior in predicting factors influencing substance abuse among adolescents. *Fasa University of Medical Sciences Journal*, 2(3), 156–162. {in Persian}
- Delshad Noqabi, A., Darabi, F., & Meshki, M. (2013). The effect of education based on the theory of planned behavior on the level and type of parental supervision over students' television viewing. *Torbat Heydariyeh University of Medical Sciences Scientific Quarterly*, 1(4), 7–17. {in Persian}
- Iman, M. T., & Ruhani, A. (2013). Islamic identity and rival identities (global, national, and ethnic): A case study of Shiraz University students. *Iranian Journal of Cultural Research*, 6(1), 127–148. <https://doi.org/10.7508/ijcr.2013.21.006> {in Persian}
- Moradi, S., Salmanzadeh, Z., & Ruhani, A. (2025). Rethinking in the social sciences: A review study. *Social Continuity and Change*. <https://doi.org/10.22034/jscc.2024.20878.1094> {in Persian}
- National Organization for Civil Registration. (2024). *Human statistics portal: Birth event dashboard – 2023*. Tehran, Iran: National Organization for Civil Registration. <https://sabteahval.ir> {in Persian}
- Nemattian, S., & Nowghani Dokht Bahmani, M. (2021). The decision-making process of couples in delaying childbearing and the social conditions involved in it. *Sociology of Social Institutions*, 8(18), 149–173. <https://doi.org/10.22080/ssi.2022.22905.1955>. {in Persian}
- Ojaq, S. Z., & Abbasi-Shavazi, M. J. (2018). Discourse analysis of media-driven population increase policies: Proposing a promotional strategy. *Journal of the Iranian Population Association*, 13(25), 133–164. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.1735000.1397.13.25.5.5> {in Persian}

- Razaghi-Nasrabad, H.-B., & Askari-Nadooshan, A. (2025). Motivations of employed women in the Tehran Social Security Organization for childbearing. *Women and Society*, 16(61), 39–56. <https://doi.org/10.71801/JZVJ.2025.1175592> {in Persian}
- Rezaei, S., Ruhani, A., Askari-Nadooshan, A., & Alimandegari, M. (in press). Childbearing under bounded rationality: A grounded theory study in the city of Isfahan. *Journal of the Iranian Population Association*. https://www.jpaiassoc.ir/article_722782.html {in Persian}
- Rezaei, S., Ruhani, A., Askari-Nadooshan, A., & Alimandegari, M. (2024). Child as an economic cost: A qualitative inquiry into the economic contexts of low fertility in Isfahan. *Economic Sociology and Development*, 13(2), 259–287. <https://doi.org/10.22034/jeds.2025.65617.1845> {in Persian}
- Saraei, H. (2015). Reproduction of Iran's population: The current situation and considerations on policy-making. *Social Sciences Quarterly*, 22(68), 1–35. <https://doi.org/10.22054/qjss.2015.1279> {in Persian}
- Severin, W. J., & Tankard, J. (2009). *Communication theories* (A. Dehghan, Trans.). Tehran, Iran: University of Tehran Press. {in Persian}
- Shams Qahfarokhi, F. (2024). Discourse analysis of the national media on childbearing from 2020 to 2024. *Journal of the Iranian Population Association*, 19(38), 97–142. <https://doi.org/10.22034/jpai.2024.2031978.1357> {in Persian}
- Shams Qahfarokhi, F., Askari-Nadooshan, A., Eini-Zeinab, H., Ruhani, A., & Abbasi-Shavazi, M. J. (2022). At the crossroads of the decision to have a child: Exploring individual and social challenges of childbearing amid low fertility in Isfahan. *Applied Sociology*, 33(4), 1–28. <https://doi.org/10.22108/jas.2022.132711.2269> {in Persian}
- Shams Qahfarokhi, F., Askari-Nadooshan, A., Eini-Zeinab, H., Ruhani, A., & Abbasi-Shavazi, M. J. (2021). Challenges in implementing pro-natalist policies: A qualitative study in Isfahan city. *Journal of the Iranian Population Association*, 16(32), 79–112. <https://doi.org/10.22034/jpai.2022.559285.1242> {in Persian}
- Statistical Center of Iran. (2021). *Calculation of total fertility rate by direct method using various data sources, by province (2016–2020)*. <https://www.amar.org.ir/Portals/0/News/1400/barvari.pdf> {in Persian}
- Statistical Center of Iran. (2022). *Fertility rate by nationality and province (2017–2021)*. <https://amar.org.ir/population-and-migration#28514> {in Persian}
- Strauss, A., & Corbin, J. (2012). *Foundations of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (E. Afshar, Trans.). Tehran, Iran: Ney Publishing. {in Persian}

Zarei-Mahmoudabadi, A., Rouhani, A., Afshani, S. A., & Mousavi, S. M. (2024). Critical ethnography: A theoretical evaluation. *Social Continuity and Change*, 3(1), 183–202. <https://doi.org/10.22034/jsc.2023.19667.1065> {in Persian}

استناد به این مقاله: رضائی، سحر، روحانی، علی، عسکری ندوشن، عباس، علی‌مندگاری، ملیحه. (۱۴۰۴). دوسویگی فضای مجازی؛ مطالعه‌ای کیفی از مسئله فرزندآوری در بازنمایی‌های رسانه‌ای در شهر اصفهان، فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین، ۱۱(۴۴)، ۲۸۷-۳۲۸. DOI: 10.22054/nms.2026.86315.1849.

New Media Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License..